

Aulis Forss

Raahen vanha herra — maailman vanhin sukelluspuku

Museoviraston Lontoon Greenwichissä, Englannin kansallisessa merimuseossa vuonna 1985 järjestämästä Suomen merenkulun historiaa ja nykypäivää esittelevästä Sea Finland-näyttelystä tuli jättimenestys.

Lähes puoleen miljoonaan kävijään nousseen, laajimman suomalaisin voimin toteutetun museoalan näyttelyn ehdottomaksi vetonaulaksi ja eräänlaiseksi epäviralliseksi tunnukseksi muodostui Raahen museosta lainaksi saatu 1700-luvulta peräisin oleva nahkainen sukelluspuku, jota näyttelyn yhteydessä ruvettiin leikkisästi kutsumaan kunnianarvoiseksi ”Raahen vanhaksi herraksi”. Se on kuluvanaikin vuonna jatkanut voittokulkuaan Suomen Turussa järjestetyn, myöskin menestykseksi muodostuneen, Sea Finland-näyttelyn katseenvangitsijana ja virallisena symbolina. Mutta mikä on tämä ainutlaatuinen museoesine?

Sukelluspuku vasikannahasta

Vasikannahkainen sukelluspuku on kuulunut Suomen vanhimman yliopistokokoelmien ulkopuolisen julkisen museon, Raahen museon, kokoelmiin jo yli 120 vuotta. Esineen lahjoitti 1860-luvun alussa piirilääkäri C.R. Ehrströmin perustaman Raahen museon harvinaisuuksien joukkoon merikapteeni ja maihin asetettuaan kauppiaksi ja tupakkatehtailijaksi ryhtynyt Johan Leufstadius (1795—1867). Valitettavasti tietomme tästä lahjoituksesta ovat perin puutteelliset joutuessaan siitä, että museon esineluetteloon on laitettu lahjoitukseen taustatietoa kovin niukalti. Tämä asianlaita lienee harmittavan tuttu monessa muussakin museossa. Lahjaksi annettun sukelluspuvun kohdalla luettelossa on vain lyhyt maininta puvun olevan 1700-luvulta ja lahjoittajan nimi. Ei muuta.

Asianmukaisten tilojen puuttuessa sukelluspuku monen muun esinehar-

vinaisuuden ohella sai odottaa vuosikymmeniä arkkuihin ja laatikoihin pakattuna esilleasettamistaan museon näyttelytiloihin. Näytteille puku voitiin asettaa vasta 1900-luvun puolella museon saatua huonetiloja entisestä pakka- ja tullihuonerakennuksesta kaupungin ranta-alueella. Laajempaa huomiota monien mielestä peloittavan näköinen ”nahkaukko” alkoi saada vasta 1960-luvulla. Tällöin tiedotusvälineet kiinnostuivat sadan vuoden iän saavuttaneesta Raahen ”merimuseosta” ja sen kokoelmiin kuuluvista harvinaisuuksista.

Quinnesin ennätysten kirjaan

Sukelluspuvun ottaminen mukaan 1970-luvun Quinnesin ennätysten kirjaan maailman vanhinpana säilyneenä sukelluspukuna, lisäsi osaltaan mielenkiintoa. Varsinainen läpimurto tapahtui kuitenkin vasta 1980-luvulla puvun aloitettua ”reissumiehen elämän” kotikaupunkinsa ulkopuolella pidetyissä näyttelyissä.

Alkuperän selvittäminen tärkeä haaste

Puvun omistajalle, Raahen kaupungin ylläpitämälle Raahen museolle, esiin alkuperän ja käytön selvittämisestä on muodostunut todellinen haaste. Tässä mielessä olisikin ensisijaisen tärkeätä selvittää puvun omistaneen merikapteeni Johan Leufstadiusen elämänvaiheet mahdollisimman tarkoin.

Tällä hetkellä tiedetään, että Leufstadius muutti Ruotsista Raahen vuonna 1817. Hän oli tuolloin kaksi-

Raahen museon merihistoriallisiin kokoelmiin kuuluva vasikannahkainen sukelluspuku 1700-luvulta on ainutlaatuinen dokumentti sukellusteknologian alkutaipaleelta. Sukeltaja pujottautui pukuun läpällisestä vatsa-aukosta, joka sidottiin vettä pitäväksi kuin puskin suu. Pieksumaisten jalkoteriensä vuoksi pukua on arveltu jopa suomalaisen suutarintyon luomukseksi. Valok. A. Forss.

kymmentäkaksi vuotias nuorukainen, jolle löytyi töitä sodan tuhoista elpymään Raahen meri- ja kauppaliikkeen palveluksessa. Parinkymmenen vuoden aikana Leufstadius ennätti tehdä raahelaisvarustamoiden laivoilla useita monivuotisiksikin muodostuneita purjehduksia mm. Välimeren piiriin. 1820-luvulla Leufstadiusen tiedetään talvehtineen pitkiä aikoja Napolissa, joka oli tuolloin Suomesta lähteneiden kaukopurjehtijoiden eräs pääsatama. Onkin esitetty arveluja, että Leufstadius olisi hankkinut sukelluspuvun omistukseensa juuri Napolista tai jostakin muusta italialaisesta satamakaupungista. Kysymyksessä olisi tällöin täytynyt olla kymmeniä vuosia vanha, mitä todennäköisimmin jo käytössä olleen sukellusvälineen ostosta. Nuoren merikapteenin ajatuksena on voinut olla välineen hyväksikäyttö Raahessa laivojen kunnostamiseen liittyvissä tarkistuksissa sekä mahdollisesti satamien ja laivaväylien rakentamis- ja ruoppaustöissä.

Toinen varteenotettava suunta haettaessa sukelluspuvun valmistuspaikkaa on luonnollisestikin Ruotsi, mistä Leufstadius oli muuttanut Suomeen. Olisiko puku tullut jo muutto-kuorman matkassa Raahen? Vai hankkiko Leufstadius puvun myöhemmin Ruotsista purjehdusmatkojensa yhteydessä? Nämä ovat vielä ratkaisemattomia kysymyksiä. Sukelluspuvun ruotsalaiseen alkuperään viittasi kuitenkin vakuuttavasti eräs Ruotsin amiraliteetin piirros vuodelta 1727, jossa sukeltaja on kuvattu lähes sa-

Omaa museolaivaa suunnitellaan Raahen. Museolaiva toteutettaisiin vanhan raahelaisen purjelaivan, 1800-luvun prikin, mallia noudattaen ja nykytekniikka hyväksikäyttäen. Museolaivassa myös Wanha herra saisi aitiopaikan. J. Petersenin maalaus vuodelta 1824.

mankaltaisissa varusteissa. Leufstadiusen hankkima puku voisi näin olla piirroksessa esiintyvän mallin myöhempi sovellutus.

Valmistettu kenties Suomessa?

Sukelluspuvun alkuperää pohtimaan eräät suomalaiset tutkijat ovat tuoneet esille mahdollisuuden, että puku olisi aikoinaan valmistettu Suomessa ulkomailta saadun mallin mukaan. Suomalaiseen suutarintyöhön viittaisivat nimenomaan puvun jalkaterät, jotka ovat malliltaan suomalaiskansallisten pieksujen kaltaiset.

Sukelluspuvun alkuperän ohella puuttuvat varmat tiedot välineen käytöstä ja siihen sovelletusta sukellusteknologiasta. Käyttämättömäksi jääneestä pelkästä mielenkiinnosta hankitusta prototyypistä ei kuitenkaan ole kysymys Raahessa säilyneen perimätiedon mukaan puvulla kerrotaan suoritettujen onnistuneita sukelluksia. Siitä, ovatko nämä tapahtuneet juuri Raahessa, ei ole kuitenkaan minkäänlaisia tietoja.

Sukeltaja pienikokoinen

Uskalias sukeltaja, jonka on täytynyt olla puvun ahtauden vuoksi verraten pienikokoinen, on pujottanut itsensä puvun sisään vatsaosassa olevasta pyöreästä aukosta. Aukko suljettiin taipuisemmasta siannahasta valmistetulla läpällä kuin säkin suu. Vatsaukon läppää lukuunottamatta muutoin vasikannahasta ompelemalla koo-

tun puvun hupussa on kolme pyöreätä lasi-ikkunaa, joiden kautta sukeltaja saattoi nähdä eteensä. Sukeltajan tarvitsema ilma pukuun pumpattiin luultavasti palkeiden tai vartavasten kehitetyn pumppulaitteen avulla joustavilla nahkasukilla yhteenliitettyjen puisten putkien kautta. Sisältä rimoin vahvistetun hupun yläosassa on oletettavasti ollut läppäventtiili, jonka kautta pumpattu ilma on tullut sisään ja vastaavasti poistunut selkäosasta lähtevän putken kautta.

Ennen sukellukseen ryhtymistä on puku luonnollisesti täytynyt tiivistää huolellisesti vuotojen estämiseksi. Tämä on ilmeisesti tapahtunut tervan ja pien, mahdollisesti myös sianihran avulla. Täysin vedenpitäväksi pukua ei varmaankaan huolellisesta saumojen tiivistämisestä ja vatsa-aukon sitoimisesta huolimatta saatu. Sukellusisaoloaika on tästä syystä jäänyt verraten lyhyeksi, ehkäpä vain muutamien minuuttien mittaiseksi. Näinkin lyhyen sukelluksen avulla on kuitenkin pystytty tarkistamaan esimerkiksi laivan pohjan kuntoa tarvitsematta turvautua aikaavievään ja kalliiseen aluksen ”kööhaalaukseen” eli vinsien avulla vetämällä suoritettuun laivan kallistamiseen laituria vasten tai kuivatelakointiin.

Ei kovin syvälle

Sukellusten lyhytaikaisuudesta johtuen puvun avulla tapahtuneet vedenalaiset toiminnot ovat rajoittuneet ilmeisestikin verraten mataliin syvyyksiin. Syvemmälle menoa ja paineen kasvua eivät puvun ohuet ikkunalasit olisi kestäneet. Myös alkeellinen ilmansyöttö- ja poistomenetelmä on osaltaan rajoittanut puvun käyttöä suuremmissa syvyyksissä, missä olosuhteet vaativat kestävämpiä materiaaliratkaisuja.

Sukellustoiminnan historiaa ja kehitystä ajatellen Raahen vanhaa heraa voidaan pitää ainutlaatuisena dokumenttina uskallusta ja oivallusta vaatineelta sukellusteknologian pioneerikaudelta. Raahelaiset ovat syystä ylpeitä tästä kaupunkinsa eräänlaiseksi uudeksi tunnuksiksi muodostuneesta harvinaisuudesta, joka vuoden 1987 alussa palaa jälleen kotikaupunkiinsa juhlistamaan yhdessä muiden, vuosikymmenien aikana kertyneiden museoaarteiden kanssa Raahen museon 125-vuotista taivalta.